

Istoriografijoje XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios Kauno amatininkai bei amatininkų cechai beveik nagrinėti. Tiesa, šią spragą užpildo XIX a. Lietuvos cechinių amatininkų istorijai skirtos studijos. Savo studijoje Vytautas Merkys nustatė Kauno cechinių amatininkų bei cechų skaičių, jų pasiskirstymą pagal amatus bei lygino juos su kitų Lietuvos miestų cechais¹. Kita vertus, kelios publikacijos, skirtos XVIII a. Kauno cechų veiklai, padeda atskleisti Kauno cechų organizacijos bei skaičiaus problematiką².

Paminėjimų apie cechų, cechinių amatininkų skaičių galima aptikti Kauno istorijai skirtuose darbuose. Vis dėlto šie fragmentai neleidžia nagrinėti daugelio amatininkų bei cechams svarbių problemų, pradedant cechų organizacija, baigiant amatininkų socialiniu – ekonominiu, kultūriniu statusu. Tenka pastebėti, kad tokių baltų dėmių atsiradimą sąlygojo skurdūs po įvairius Rusijos valdžios archyvų fondus išsibarstę šaltiniai³.

¹ V. Merkys, Kapitalizmo raida ir amatininkų diferenciacija Vilniaus cechuose XIX a., *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, serija A., 1963, nr.1 (14), p.115–133; В. Меркис, Развитие промышленности и формирование пролетариата Литвы в XIX веке. Вильнюс, 1969.

² Urbaitytė R., Kauno amatininkų cechų susikūrimas, *Kauno istorijos metraštis*, t. 3, 2002, p. 263–271; Puzinas J., Kauno amatininkų brolijos XVI–XVIII a. (kelios pastabos), *Rinktiniai raštai*, t. 2, p. 192–196.

³ Pastebėtina, kad XIX a. pirmos pusės Kauno cechų pirminiai šaltiniai (reglamentai, posėdžių protokolai, ir t.t.), išskyrus mėsininkų cecho archyvo dalį, dokumentai nėra išlikę. Riboti šaltiniai neleidžia išplėsti tyrimo problematikos bei atlikti cechų veiklos genezės. Tokios tvarkingos empirinės analizės pavyzdžiu gali būti Virgilijaus Pugačiausko pradėtos

Šiame straipsnyje bus pabandyta nustatyti pagrindinius Kauno amatininkų cechų raidos ypatumus bei, remiantis Kauno mėsininkų cecho atveju analize, nustatyti cechų organizacijos, profesinės veiklos bruožus. Nagrinėti amatininkų cechą paskatino Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rankraštyne rasta Kauno mėsininkų cecho protokolų knyga, kurioje registruoti mokesčius mokantys mėsininkai bei fiksuoti cechui svarbūs įvykiai⁴. Šis dokumentas, atsižvelgiant į ribotą šaltinių bazę, tapo atspirties tašku, kuris padeda nustatyti mėsininkų cecho veiklos bei organizacijos bruožus. Kita vertus, analizuojant straipsnyje keliamas problemas remtasi Rusijos valdžios įstaigų archyvų bei Kauno Dūmos fonduose rasta medžiaga.

Tarp senųjų privilegijų ir caro įsakų

Prieš nagrinėjant Kauno cechams priklausančių amatininkų bei cechų teisinį statusą XIX a. reiktų pastebėti, kad Rusijos imperijos luominė teisė buvo prieštaringa ir neintegranti. Imperinis miestiečių luomas, iš pirmo žvilgsnio teisiškai vientisas, turėjo savo hierarchizuotą struktūrą. Pagal 1785 m. Miestų įstatymą jis buvo skaidomas į keturias kategorijas: į *tikruosius* (настоящие городские обыватели) bei *cechams priklausančius* miestiečius, *svetimšalius* ir *posadinius*. Jekaterinos II teisės akte detalai aptartas miestiečių luominių kategorijų ir luomų (pirklių ir piliečių) statusas, ekonominės teisės bei bendruomeninis valdymas⁵. Ši valdovė, sekdamą

cechinių amatininkų nuoseklesnio pjūvio studijos. Taip pat galima pastebėti, kad skirtingai negu Vilniaus cechų atveju tokių nuoseklių studijų atlikti negalima (Pugačiauskas V., Vilniaus mėsininkų cechas XIX a. pirmoje pusėje, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2005/2, Vilnius, 2006, p. 69–91; Pugačiauskas V., Vilniaus statybininkų amatų cechai XIX a. I pusėje: organizacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija, *Lituanistica*, 2007, t. 53, nr. 3(71), p. 29–43).

⁴ Mėsininkų cecho protokolų knyga yra vienintelis žinomas amatininkų organizacijos dokumentas. Dauguma kitų dokumentų yra Kauno Dūmos arba Rusijos imperijos įstaigų fonduose. Juose tik netiesiogiai atsispindi mėsininkų cecho veiklos ypatumai. Kita vertus, Mėsininkų cechų protokolų knygoje nuo 1795 m. įrašai tampa lakoniški, išskyrus kelis atvejus, apsiribojantys tik bendrų įmokų fiksavimu. Tad jie neleidžia atsakyti į daugelį klausimų, susijusių su cechų korporacine veikla. Beje, knygoje cecho susirinkimų protokolavimas baigiamas 1820 m., tiesa, yra dar keli specifiniai vėlesni įrašai. (*Mėsininkų cechų protokolų knyga*, Nacionalinis Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dalės muziejus (toliau – *NMKČDM*), b. Tkr-885, l. 1–113).

⁵ Pentkasis – septintasis skyriai atskirai apibrėžė trijų gildijų pirklių statusą. Be to, į šį teisės aktą buvo integruoti *Amatų nuostatai*, atskirai reglamentavę cechinių amatininkų padėčių. Atskiri įstatymo skyriai buvo skirti (10 ir 11) piliečių ir posadinių teisėms apibrėžti, (*Полное собрание законов Российской империи* (toliau *ПСЗ*), т., Санкт Петербург, 1830, №.16188, с. 360).

Vakarų absoliutinių monarchijų modernizaciniais modeliais bei ideologijomis, siekė Rusiją paversti griežto reguliavimo politine valstybe. Pertvarkos pagrindu tapo kodifikuoti, daugiau ar mažiau sistemiški įstatymai bei tiesioginė valdovo kontrolė⁶. Pastebėtina, kad Jekaterinos II koncepcijoje įstatymai turėjo atlikti socialinės kontrolės funkciją, kartu formuoti politikas. Kita vertus, miestų luomų sukūrimas nereiškė, kad jie tampa savivaldūs bei autonomiškai valdžios atžvilgiu. Priešingai, visos vykdomosios galios buvo suteiktos policijai ir vykdomosios valdžios institucijoms. Tiesa, asmenys, priklausantys šiems luomams, gavo ribotas nuosavybės bei asmens apsaugos teises. Paradoksalu buvo tai, kad ši luominė reforma, nuleista iš viršaus, konservavo natūralų socialinių-ekonominių struktūrų tapumą bei stengėsi išlaikyti valstybės dominuojamą modernizacinę pusiausvyrą⁷. Amatininkai Jekaterinos II valstybės tobulinimo koncepcijoje ir praktiniame jos realizavime turėjo atlikti pagrindinį vaidmenį – didinti produktyvųjų kūrybiškumą bei plėsti gamybą (kameralistinėmis idėjomis grindžiamose vizijose dominavo manufaktūrinė gamyba). Taigi, šiuo atveju smulkieji amatininkai, skirtingai negu stambesni gamintojai bei pirkliai, nesudarė progresyvaus (svarbiausia valstybei naudingo) miestietiško elemento. Tiesa, jie buvo reikšmingi, kaip teisiškai unifikuota socialinė – ekonominė grupė, kuri turėjo palaipsniui didėti. Taigi miestų luomų plėtros skatinimui skirta miestų politika bei garsiosios XVIII a. aštuntojo dešimtmečio leidybinės iniciatyvos, sureguliusios miestiečių teisinį statusą. Kita vertus, aptartas luominis reguliavimas miestuose įsigaliojo neiškart.

Po trečiojo LDK padalinimo imperinių luominių tvarkų perkėlimas ir struktūrinė unifikacija prasidėjo palaipsniui. Juolab, kad tai apsprendė ne tik politinės aplinkybės bei resursų trūkumai, bet ir skirtumai tarp luominių struktūrų. Rusijos imperijos teisinės apibrėžtys tik iš dalies įtakoją Lietuvos miestiečių luominę sklaidą. Lietuvos miestiečiai iki 1795 m. formaliai priklausė vientisam luomui. Tiesa, Vilniuje ir Kaune buvo juridiskai nereikšmingas išsiskaidymas į pirklių, svetimšalių ir miestiečių sluoksnius. Natūraliai miestiečių luomą skaidė cechinė organizacija, kuri skyrė cechinius amatininkus ir miestiečius posesorius. Tai Rusijos valdžiai palengvino 1785 m. Miestų įstatymo taikymą bei vientiso miestiečių luomo skaidymą į imperines miestiečių luomo

⁶ Pastebėtina, kad miestų sluoksniai šioje koncepcijoje turėjo atlikti tarpinių bei korporacinių institutų vaidmenis, kurie įgalintų tinkamą modernizacijos kryptį ir dinamiką. (Raeff M., *Political Ideas and Institutions in Imperial Russia*. Oxford, 1994, p. 117–118; Mironov B., Bureaucratic – or Self -Government: The Early Nineteenth Century Russian City. *Slavic Review*, vol. 52, no. 2, (Summer, 1993), p. 234–236; Kamenskii A. B., *The Russian Empire in the Eighteenth Century: Searching for a Place in the World*. New York, 1997, p. 231–232; Brower, D. R., *The Russian City Between Tradition and Modernity, 1850–1900*. Berkeley, 1990, p. 16–18).

⁷ Hildermeier M., *Bürgertum und Stadt in Russland 1760–1870. Rechtliche Lage und soziale Struktur*. Köln, 1985, 640–689; Freeze G. L., The Soslovie (Estate) Paradigm and Russian Social History, *The American Historical Review*. vol. 91, no. 1. (Feb., 1986), p. 11–36.

kategorijas. Apskritai V. Merkio tyrinėjimai parodo, kad XIX a. Rusijos valdžia Lietuvoje protegavo cechinius amatininkus⁸. Kita vertus, remiantis Virgilijaus Pugačiausko Vilniaus cechų tyrimu, galima pastebėti, kad Rusijos valdžia labai nevaržė cechų, tačiau jų reguliavimas – steigti ar naikinti – buvo pastebimas⁹.

Cechinių amatininkų teisės, lyginant su kitomis miestietiškomis juridinėmis grupėmis, buvo apibrėžtos bei jų veikla reglamentuota aiškiausiai. Nuo 1812–1814 m., Vilniuje įkūrus amatų valdybą, cechiniams amatininkams galiojo ne tik atskiri 1785 m. Miestų įstatymo, bet ir imperiniai 1799 m. Cechų nuostatai¹⁰. Remiantis istorikų V. Merkio bei V. Pugačiausko tyrimais, galima pastebėti, kad imperinių teisių taikymas cechams nereiškė visiško senųjų privilegijų panaikinimo¹¹. Pavyzdžiui, pritaikius imperinius teisės aktus, Vilniaus cechų privilegijos nustojo galioti, tačiau kiekvieno cecho valdymo taisyklės buvo nusirašomos nuo senųjų privilegijų. Į akis krinta tai, kad Lietuvos cechiniai amatininkai, turėdami savo organizaciją ir proteguojami Rusijos valdžios, XIX a. antrajame dešimtmetyje tapo dalinai autonomiška miestiečių luomo dalimi. Tiesa, cechų protegavimas buvo dviprasmiškas. Rusijos valdžia dalį cechų panaikino arba ribojo jų steigimą, kartu mažiau varžydama necechinį amatininkų (formaliai priklausančių juridinei miestiečių grupei) veiklą¹². Juridškai cechiniai amatininkai priklausė miestiečių luomui, tad jų teisinis autonomiškumas miestiečių luome buvo dalinis.

Rusijos valdžia amatininkų, kaip ir kitų Kauno miestiečių, luomines teisės pradėjo tikslinti jau 1795 metais. Sudarant revizinius (vyriškos lyties neprivilegijuotų luomo gyventojų mokestinius) surašymus, cechams priklausantys amatininkai priskirti miestiečių luomui¹³. Be to, atskiruose sąrašuose liko sveltinšaliai amatininkai, kurie gavę leidimus dirbo mieste¹⁴. Šiuo surašymu cechiniai amatininkai teisiškai apibrėžti, kaip atskira miestiečių luomo struktūra.

⁸ В. Меркис, *min. veik.*, c. 36.

⁹ V. Pugačiauskas, *Vilniaus mėsininkų ...*, p. 69.

¹⁰ 1795–1811 metais cechinių amatininkų statusą nustatė revizinių sąrašų sudarymas. Tiesa, šioje vietoje darant išlygą galima pastebėti, kad mokestiniai surašymai tik netiesiogiai buvo reikšmingi luominių struktūrų apibrėžtims. Juolab, kad minėtos 1816 m. revizijos nebuvo tikslios.

¹¹ V. Merkys, J. Jurginis, A. Tautavičius, *Vilniaus miesto istorija, nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*, Vilnius, 1968, p. 202–203; V. Pugačiauskas, *Vilniaus mėsininkų cechais...*, p. 69–91; Pugačiauskas V., *Vilniaus statybininkų ...*, p. 30–31; В. Меркис, *min. veik. ...*, c. 35–36; 39.

¹² Cechų skaičiaus dinamika XIX a. pirmoje pusėje buvo netolygi. Lietuvoje cechų amatininkų skaičius mažėjo iki 1833 metų. Vėliau jis palaipsniui pradėjo augti (V. Merkys, Vilniaus cechų amatininkų skaičius ir jų kilmė 1795–1893 metais, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, serija A, 1961, nr. 2 (11), p. 152–153).

¹³ 1795 m. reviziniai surašymai į Rusijos luomus tik iš dalies integravo gyventojus į imperijos luomus.

¹⁴ Kauno miesto 1811 XI 01 reviziniai surašymai, *Kauno Apskritis archyvas* (toliau – KAA), f. 1–61, ap. 1, b. 65, l. 1–34.

Aišku, integracijos į Rusijos imperijos miestiečių luomą aspektu tai buvo mažai reikšminga. Kauno cechai iki XIX a. antrojo dešimtmečio pradžios, o iš dalies ir vėliau, vadovavosi LDK laikais gautomis privilegijomis. Tai liudija Rusijos valdžios pastangos išsiaiškinti, kokiomis teisėmis remiasi Kauno cechai. Antai 1805 m. magistratas informavo Kauno gorodničių (Rusijos valdžios atstovus miestuose, turintis plačius priežiūros ir kontrolės įgaliojimus), kad Kauno amatininkų cechai naudojami senosiomis privilegijomis, tik kai kuriais atvejais remiamasi 1785 m. Miestų įstatymu. Magistras siekė paaiškinti, kad cechų vidaus reikalai sprendžiami privilegijomis, tad imperijos 1785 m. Miesto įstatymo straipsnių taikyti negalima¹⁵.

Žingsnis Lietuvos ir Rusijos cechų unifikacijos link žengtas 1808 metais. Rusijos valdžia pradėjo nagrinėti Vilniaus bei Kauno cechų privilegijas. Kauno ir Vilniaus cechų valdymas formaliai reorganizuotas, remiantis pagrindinėmis imperinių teisų nuostatomis. Kita vertus, LDK laikais gautomis privilegijomis Kauno krikščionių cechai ir toliau aktyviai naudojami.

Pasitelkus analogiją bei remiantis V. Pugačiausko atliktų Vilniaus cechų korporacinės veiklos tyrimų rezultatais¹⁶ galima pastebėti, kad cecho organizacijos gyvavimą detalai reglamentavo ne tik privilegijos, bet ir nusistovėjęs tradicijos. Cechams vadovavo renkami vyresnieji meistrai bei kiti pareigūnai. Vyresnieji meistrai sprendė daugelį klausimų, o likusieji cecho nariai jiems paklusdavo¹⁷. Meistrų įgalioti pareigūnai reguliavo santykius tarp meistrų (kartu su pameistriais, mokiniais), rinko bei administravo mokesčius. Tiesa, kai kurie svarbiausi klausimai, pavyzdžiui, skerdyklos statyba ar įmokų nustatymas buvo sprendžiamas cecho susirinkimuose. Antai Kauno mėsininkų cechui priklausantys meistrai 1827.II.15 specialiu susitarimu patvirtino įmokas į bendrą kasą, asmeniškai pasirašydami ar tvirtindami savo sprendimą kryželiais¹⁸.

Pritaikius rusiškąjį amatų įstatymą, tvarka kiek pasikeitė. Rusiškas įstatymas numatė cecho seniūno bei dviejų vyresniųjų meistrų pareigas. Atrodo, kad Vilniaus cechuose šios apibrėžtytys pasikeitė bei praktikoje cechui vadovavo vyresnysis meistras (*starszy*), o antrasis meistras buvo jo pavaduotoju (*podstarszy*)¹⁹. Taigi naujas teisinis reglamentavimas iš esmės nekeitė Vilniaus ir matyt Kauno cechų korporacinės veiklos principų, o cechai (bent jau iki Amatų valdybos steigimo) išlaikė nemažą autonomiją.

¹⁵ Kauno miesto magistrato 1805.XI.01 raštas gorodničiui Ungersztenbergeniui, *KAA*, f. I-61, ap. 1, b. 26, l. 97.

¹⁶ Šioje vietoje remiamasi prielaida, kad didesnių skirtumų tarp profesinių organizacijų bei jų veiklos nebuvo. Tuo leidžia remtis ne tik V. Merkio tyrimai, bet ir Kauno ir Vilniaus mėsininkų kai kurių organizacijos bruožų palyginimas.

¹⁷ V. Pugačiauskas, *Vilniaus mėsininkų ...*, p. 71–72.

¹⁸ Kauno mėsininkų cecho 1827.II.15 sutartis, *NMKČDM*, b. Tkr-885, (lapas nenumuotas).

¹⁹ V. Pugačiauskas, *Vilniaus statybininkų ...*, p. 71.

Kauno cechų ir amatininkų skaičiaus kaita

XVIII a. pabaigoje XIX a. pradžioje dėl aktyvios amatininkų migracijos jų skaičius nuolatos kito. Tuo tarpu cechų skaičius išliko pastovus. Kaune XVIII a. pabaigoje – XIX a. per pirmuosius du dešimtmečius buvo apie 9–11 cechų (žr. 1 lentelę)²⁰. 1801 m. Kaune veikė pakinktininkų, stalių, tekintojų, stiklių, dailidžių, mūrininkų, audėjų, virvininkų ir linininkų cechai²¹. Šis sąrašas nebuvo pastovus, kadangi vienus cechus keitė kiti. Dažniausiai mažesni jungdavosi į didesnius arba buvo įkuriami nauji cechai. Tenka pastebėti, kad cechų jungimas sąlygavo konfliktus tarp meistrų. Antai 1801 m. konfliktas siuvėjų ceche kilo dėl dviejų kepurininkų, kurie negalėjo sudaryti atskiro cecho, nors to aktyviai siekė²².

Prekybinių konjunktūrų ciklai bei kiti smulkiesiems amatams nepalankūs veiksniai, kaip Prancūzijos – Rusijos karas, sukilimai bei eilė kitų ekonominių faktorių sąlygojo amatininkų skaičiaus mažėjimą²³. Tai patvirtina revizinių surašymų duomenys. Jais remiantis galima pastebėti, kad cechinių amatininkų skaičius sumažėjo beveik dvigubai po Prancūzijos – Rusijos karo (žr. 1 lentelę). Tuo metu žymiai sumažėjo siuvėjų, kiek mažiau mūrininkų – plytininkų cechų. Šiems mobiliems, nepriklausantiems nuo dirbtuvių, amatų meistrams buvo nesudėtinga persikraustyti. Aišku, reviziniai surašymai ir ypatingai

²⁰ Tiksliai žinoma, kad 1794 m. veikė 10 cechų (R. Urbaitytė, *Kauno amatininkų ...*, p. 270).

²¹ Tai patvirtina skirtingo pobūdžio šaltiniai – reviziniai surašymai bei magistrato raštai Rusijos valdžiai (Kauno miesto burmistro Danieliaus Kalovo 1801 XI 01 raštas Kauno maršalui, *KAA*, f. I–61, ap. 1, b. 8, l. 3).

²² Reiktų pastebėti, kad šis cechas 1795 metais dar veikė, o vėliau dėl vieno meistro trūkumo išformuotas (žr. 1 lentelę). Kauno magistrato 1801 IX 10 ataskaita Vyriausiajam teismui, *KAA*, f. I–61, ap. 1, b. 8, l. 173.

²³ Apie pablogėjusią miesto padėtį pirmaisiais dešimtmečiais byloja daug šaltinių: pradedant amžininko, miesto apybraižos autoriaus pastebėjimais, fiksuojamais miesto nuosmukį nuo 1801 m. gaisro iki pat 1819 m., baigiant pajamų ir išlaidų knygomis, kurios rodo, kad kauniečių indėlis į miesto biudžetą nuolat mažėjo (padūmės mokestis, kaminų ir kt. rinkliavos). Kita vertus, gausių Rusijos armijos dalinių išlaikymo pastočių metu našta mažino sukauptas ir paskolintas vadinamasis „miesto kapitalas“, kuris buvo gautas pardavus 1800 m. Fredos žemes, taip pat pajamos iš dviejų nuomojamų dvarų (J. Macianskis, *Kauno miestas. Kauno istorijos metraštis*, 1998, p. 190–191. Vilniaus civilinio gubernatoriaus 1816.V.27 raportas (nuorašas) finansų ministrui, *LVIA*, f. 380, ap. 66, b. 522, l. 2; Kauno miesto 1818.I.20 pajamų ir išlaidų suvestinė už 1817 metus, *LVIA*, f. 380, ap. 66, b. 532, l. 2–4; *Kauno magistrato ataskaita 1806.II.14*).

1816 m. revizija yra mažai patikimi šaltiniai²⁴. Vis dėlto jais remiantis galima fiksuoti luominių struktūrų kaitos tendencijas. Juolab, kad reikia atsižvelgti į ribotos šaltinių bazės problemą.

1 lentelė. Kauno cechams priklausančių amatininkų skaičius

Cechas	1795 m.	1811 m.	1816 m.
Kalvių	34	31	14
Batsiuvių	-	46	24
Stalių – tekintojų	22	16	11
Virvinių ir puodžių		6	5
Siuvėjų	35	8	4
Audėjų	15	24	8
Mūrininkų – plytininkų	53	32	18
Mėsininkų	13	18	16
Kepėjų cechas	2	3	3
Kepurininkų	3	-	-
Balninkai	8	-	-
Viso	185	184	103

Pastaba. Lentelė sudaryta, remiantis: Kauno miesto 1811. XI. 01 reviziniu surašymu, *KAA*, f. I–61, ap. 1, b. 65, l. 1–34; Kauno miesto 1816 m. revizine knyga, sudaryta 1816.IX.14, *KAA*, f. I–61, ap. 2, b. 117, l. 22–24.

Ypatingai sumažėjo pameistrių bei mokinių skaičius. Remiantis revizijomis galima pastebėti, kad mokiniai ir pameistrai pradėjo nelegaliai palikti cechus 1799–1806 m.²⁵ Aišku, „bėgančių“ pameistrių bei mokinių ieškojo magistratas bei meistrai. Magistratas, siekdamas surasti perėjūnus, išsiuntinėdavo kitų miestų valdymo institucijoms raštus su prašymais padėti atrasti žmones. Tiesa, dalis meistrų ir pameistrių palikdavo cechus teisėtai, gavę iš Magistro leidimus.

Nedidelis skaičius amatininkų kėlėsi į Kauną. Daugumą atsikeliančių 1810–1811 m. sudarė balnininkai bei mūrininkai, gavę iš Rusijos valdžios

²⁴ Paklaidos reviziniuose surašymuose tapo akivaizdžiomis, palyginus Mėsininkų cecho revizinius surašymo duomenis bei mėsininkų cechų posėdžių protokolo knygas. 1811 m. cecho posėdžiuose dalyvavo 12 meistrų, iš jų tik 5 meistrai figūroja reviziniuose surašymuose. Likusieji revizijoje įrašyti prie svetimšalių amatininkų. Tai rodo ne tik mažą šaltinio patikimumą, bet ir tai, kad Rusijos luominėmis teisėmis grįstas miestiečių suskirstymas faktiškai neveikė (Kauno miesto 1811. XI. 01 revizinis surašymas, *KAA*, f. I–61, ap. 1, b. 65, l. 1–34; Kauno amatininkų cecho 1811. IV. 26 protokolas, *NMKČDM*, f. Tkr, nr. 885, l. 107).

²⁵ Kauno miesto 1811. XI.01 revizinis surašymas, *KAA*, f. I–61, ap. 1, b. 65, l. 1–34.

leidimus keltis į Kauną. Šią migraciją skatino dideli Rusijos armijos daliniai, sutelkti mieste, bei pasiruošimas karui²⁶.

Amatininkų skaičiaus mažėjimas toliau vyko trečiajame bei ketvirtajame dešimtmetyje. Atrodo, kad tai sąlygojo nepalankios ekonominės sąlygos, Rusijos valdžios suvaržymai. Tai liudija ir faktas, nurodantis, kad 1836 m. cechuose buvo įrašyti tik 24 cechiniai amatininkai.

Riboti šaltiniai neleidžia atskleisti Kauno cechų korporacinės organizacijos ir veiklos ypatumų. Tad bandant spręsti šią problemą analizei pasirinktas mėsinių cechas. Jo XIX a. veiklos raiškas liudija ne tik protokolų knygos bei meistrų sąrašai, bet ir teisinis ginčas dėl galvijų skerdimo bei prekybos mėsa su Kauno žydų bendruomene.

Mėsinių cecho organizacijos ir veiklos bruožai

Kauno miesto mėsinių cechas buvo vidutinio dydžio luominė korporacinė organizacija. Jo, kaip ir daugelio kitų, veiklą apsprendė ne tik senosiomis privilegijomis apibrėžta tvarka, bet ir jau nuo LDK laikų nusistovėjusios tradicijos. Žvelgiant į cecho organizacines charakteristikas galima pastebėti, kad jis nebuvo didelis. Cechą sudarė keliolika meistrų. Pastebėtina, kad mėsinėse, skirtingai negu kalvėse ar kitų amatų meistrų dirbtuvėse, nebuvo pameistrių ir mokinių. Tiesa, 1795 m. vienas mėsininkas turėjo mokinį, tačiau 1802 m. jis nelegaliai paliko meistrą.

Remiantis cechinių mokesčių mokėjimų sąrašais galima pastebėti, kad mėsinių skaičius XIX a. pradžioje padidėjo iki maksimumo. Jis net viršijo mėsinių skaičių 1788 m. arba 1792 m. (žr. 2 lentelę). Mėsinių skaičiaus mažėjimas prasidėjo 1811 m. ir tęsėsi iki pat 1846 m.. Šį procesą sąlygojo ne tik mažėjanti paklausa bei kiti ekonominiai veiksniai, bet ir luominiai ribojimai bei aktyvi žydų mėsinių konkurencija.

2 lentelė. Mėsinių cecho meistrų skaičius 1788–1846 metais

Metai	1788	1792	1796	1797	1798	1801	1803	1804	1808	1810	1811	1818	1820	1846
Meistrai	10	12	14	15	14	15	14	14	13	12	11	9	8	6

Lentelė sudaryta, remiantis: Kauno amatininkų cecho protokolai 1788–1846 m., *NMKČDM*, b. Tkr-885, l. 59–113.

²⁶ Ten pat, l. 1–34.

Remiantis V. Pugačiausku galima pastebėti, kad mėsininkų veiklai įtaką darė ne tik lokalūs ar bendraekonominiai veiksniai, bet pasikeitęs mėsos prekybos reguliavimas. 1807 m. Rusijos valdžia naikindama gyvulių supirkimo monopolius sukūrė cecho amatininkams nepalankias konkurencines aplinkas. Jas, matyt, jautė ir Kauno amatininkai²⁷.

Amatų prestižo hierarchijose mėsininkai užėmė tarpines pozicijas. Ši profesija nebuvo taip vertinama kaip juodųjų ar brangiųjų metalo apdirbimas, tačiau buvo iškilesnė už drabužių, odos apdirbimo bei statybos amatus. Turimos nekilnojamosios nuosavybės (tiksliau namų) skaičius rodo, kad keli mėsininkai turėjo solidų kapitalą. Antai mėsininkai Danielius Salmonas bei Johanas Stackas gyveno mūrinukuose. Tris medinius namus turėjo mėsininkų Denckų (Denckų) giminėi priklausantys meistrai. Likusieji penki amatininkai valdė po vieną nedidelį medinuką²⁸.

Kaip jau minėta, XIX a. pradžioje Lietuvos cechai, tame tarpe ir Kauno mėsininkų korporacija, rinkdami rinkliavas, priimdami naujus narius į cechą, sprenddami paveldėjimo ir kitus profesinei bendruomenei svarbius klausimus rėmėsi senosiomis privilegijomis²⁹. Pagal cecho tradiciją į savus susirinkimus rinkdavosi du kartus per metus. Formaliai 1797–1803 m. cechų susirinkimai vykdavo burmistro nurodymu³⁰. Posėdis prasidėdavo prie vadinamosios „cecho dėžutės“, kurioje buvo saugomos cecho privilegijos bei kasa³¹. Mėsininkų bendruomenės tikraisiais nariais buvo meistrai, kurie kas trejus metus, prižiūrint Magistrato atstovams, rinko cecho vyresnįjį bei jo padėjėją, kuris atstovavo cechų susirinkimui³². Pastebėtina, kad įmokos cechui dydis buvo korporacinio susitarimo dalykas. Tiesa, mėsos skerdimą bei pardavimą reguliavo ir aukštesnės valdžios sprendimai. Šiuo atveju pagrindinės tvarkos,

²⁷ V. Pugačiauskas, *min. veik.*, p. 73.

²⁸ Nuosavybės analizė atlikta, palyginus cecho narių sąrašus su kaminų rinkliavos bei padūmės mokesčių registrais (Kauno magistrato sudarytas 1797 m. gyventojų kaminų rinkliavos mokėtojų sąrašas, *KAA*, f. I-61, ap. 1, b. 2, l. 19–24; Kauno magistrato sudarytas 1797 m. gyventojų padūmės mokesčio sąrašas. *KAA*, f. I-61, ap. 1, b. 4, l. 33–37).

²⁹ Istoriografijoje žinoma 1643 m. mėsininkų cechų privilegija, *KAA*, f. I-61, ap. 1, b. 2, l. 19–24.

³⁰ Remiantis tuo bei cecho pareigūnų rinkimais, galima daryti prielaidą, kad Kaune cechų priklausomybė nuo magistrato buvo itin didelė. Tiksliau – magistratas siekė kontroliuoti cechus (Kauno mėsininkų cecho 1797.IX.29 protokolas, *NMKČDM*, b. Tkr-885, l. 68).

³¹ Kauno mėsininkų cecho 1792.IX.22 protokolas, *NMKČDM*, b. Tkr-885, l. 67.

³² Pastebėtina, kad nuo 1794.X.06 – 1795 m. vykusių posėdžių metu cecho susirinkimuose dalyvaudavo Kauno bendruomenės (gmin) atstovas. Vėliau juos pakeitė miesto burmistras bei tarėjai. Pasak R. Urbaitytės, toks sprendimas buvo priimtas Magistrato, paskiriant cechui po miesto atstovą (Kauno mėsininkų cecho 1794.X.06 *NMKČDM*, b. Tkr-885, l. 73; Kauno mėsininkų cecho 1796.IV.10 protokolas, ten pat l. 76; Kauno mėsininkų cecho 1799.IV.10 protokolas, ten pat, l. 76; Urbaitytė R. *Kauno amatininkų...*, p. 270).

kurios galiojo ir XIX a., nustatytos 1791 m. Kauno pavieto Geros tvarkos komisijos. 1791.IV.20 Kauno mėsininkai protokolavo jos sprendimą³³.

Cecho pareigūnai atstovavo amatininkų profesinę bendruomenę Magistrate bei teismuose. Kita svarbi jų veiklos sritis – vadovavimas cecho posėdžiams. Antai cecho ginče su žydų bendruomene teismuose mėsininkus atstovavo vyresnieji. Kartais šalia jų pasirašydavo kiti svarbūs, ne kartą buvę pareigūnais cecho nariai, kaip Dencksų šeimos atstovai – Jakobas Bronchas, Danielius Salmonas, Johanas Štarckas (Jozef Stark)³⁴. Beje, Johanas Starkas atstovavo miestiečių magistratė, užimdamas miestiečių bendruomenės atstovo magistratė (*lek. gmin*) pareigas³⁵.

Skirtingai nei kitus Kauno amatininkus, mėsininkų cechą jungė pastangos išlaikyti amato ir prekybos monopolį. Galima sakyti, kad juos sutelkė dar XVIII a. pradžioje užsimezges konfliktas su žydų bendruomene, kuris reiškėsi per visą šimtmetį įvairiomis teisinio ginčo formomis. LDK trečiasis padalinimas bei naujas Rusijos valdžios teisinis režimas jo nesustabdė³⁶. XIX amžiuje ginčas įgavo naują politinį atspalvį ir buvo susietas su Rusijos valdžios pastangomis apibrėžti žydų statusą³⁷. Šiuolaikinėje historiografijoje ši prieštaringa, dažnai besikeičianti, diskriminacinio pobūdžio politika įvardijama žydų klausimo sprendimu³⁸. Šiame politiniame kontekste mėsininkų cechų amatininkų bei žydų mėsininkų ginčas įgavo naują atspalvį. Faktiniu krikščionių amatininkų

³³ Šiuo sprendimu uždrausta išnešiojamoji po namus prekyba; mėsa ir jos produktus leista pardavinėti amatininkų namuose esančiose skerdyklose bei viešose prekybos vietose. Taip pat numatyta, kad gyvulius mėsininkai gali įsigyti turguje. Remiantis šiuo faktu, galima daryti prielaidą, kad mėsininkai neturėjo bendros cecho skerdyklos, o naudojos esančiomis namuose (Kauno mėsininkų cecho 1791. IV.20 protokolai, *NMKČDM*, b. Tkr-885, l. 66).

³⁴ Vyriausiojo teismo 1808.VI.06 sprendimo ištrauka, *LVIA*, f. 381, ap. 24, b. 249, l. 23.

³⁵ Šios pareigos Kaune, skirtingai negu Vilniuje, nebuvo svarbios. Be to, reiktų pastebėti, kad jis paskutinysis užėmė šias pareigas.

³⁶ Plg. R. Urbaitytė, Kauno miesto santykiai su žydais XVIII a., *Kauno istorijos metraštis*, 2004, t. 5, p. 98–101.

³⁷ Miesto advokatas Ignacas Gavronskis tvirtino, kad žydai, pasikeitus valdžiai, siekdami gyvulių skerdimo teisės Kaune, kreipėsi į Gubernijos valdžią. Pasak mėsininkų atstovo, žydai ne tik nekreipė dėmesio į senąsias privilegijas. Mėsininkai kreipėsi į policiją, kad ji uždraustų žydams skersti mieste gyvulius bei pardavinėti mėsą, taip pat padavė skundą dėl draudimų. Policija surinko duomenis iš abiejų pusių ir nusiuntė paklausimą 1804 m. gubernijos valdžiai. Pastaroji šio ginčo nagrinėjimą perleido Kauno magistratui. Magistratas priėmė cechui palankų sprendimą, skirdamas 10000 talerių baudą bei padalindamas ją per pusę valdžiai bei cechui. Sprendimo įgyvendinimas buvo sustabdytas perleidžiant ginčo nagrinėjimą Vyriausiajam teismui (Kauno mėsininkų cecho 1815.IX.15 paaiškinamasis raštas Kauno policmeisteriui, *LVIA*, f. 381, ap. 24, b. 429, l. 8; Kauno mėsininkų cecho atstovo I. Gavronskio 1815.XI.27, ten pat, l. 13–14).

³⁸ M. Stanislawski, *Tsar Nicholas I and The Transformation of Jews Society in Russia 1825 – 1855*, Philadelphia, 1983, p. 115; J. D. Klier, *Imperial Russia's Jewish Question, 1855–188*. Cambridge, 1995, p. 4–5.

advokatu tapo magistratas³⁹, o žydų mėsininkų – Kauno žydų bendruomenė. Dar daugiau, ilgainiui byla dėl mėsos pardavimo ir gyvulių skerdimo susieta su ginču dėl draudimo žydams gyventi Kaune⁴⁰. Daugiau negu dešimtmetį abi ginčo pusės laukė galutinio sprendimo. 1815.V.06 Vyriausiojo teismo sprendimas buvo palankus Kauno mėsininkų cechui. Jis uždraudė gyvulių skerdimą bei prekybą mėsa Kauno mieste. Sprendimą Kauno žydai apskundė Senatui, kaip aukščiausiajai Rusijos apeliacinei instancijai⁴¹. Tiesa, mėsininkų cechas, bylai keliolika metų keliaujant iš teismo į teismą, galėjo garantuoti savo monopolines teises. Taigi įtampa, besireiškianti žydų bendruomenės skundais, nuolat išliko. Pastebėtina, kad Kaune žydai košerinę mėsą privalėjo pirkti iš krikščionių mėsininkų, o tai radikalizavo priešiškas nuostatas bei interesus⁴². Apibendrinant aptartą ginčą tarp mėsininkų cecho bei žydų bendruomenės galima pastebėti, kad į XIX a. persikėlęs XVIII šimtmečio konfliktas žymi bei grindžia tradicijos dimensiją, kaip amatininkų korporacinės veiklos raišką. Aišku, siekiai konservuoti profesinės veiklos formas, išlaikyti korporacinių praktikų tęstinumus buvo būdingi ne tik cechams, bet ir kitiems miesto sociumams.

Mėsininkų cecho meistrus siejo ne tik profesiniai, bet ir religiniai saitai. Atlikus vedybų ir gimimo metrikų bei cechui priklausančių meistrų sąrašų analizę pavyko nustatyti, kad dauguma meistrų (pavyko identifikuoti aštuonis asmenis) buvo Kauno liuteronų bendruomenės nariai⁴³. Svarbu pastebėti, kad liuteronams priklausė ceche vadovaujantis pareigas užėmęs mėsininkų giminių, kaip Denksų (Denks), Salmonų (Salmon, Zalmon), Štarckų (Starck) atstovai. Įdomus faktas – XIX a., kaip ir ankstesniais amžiais protokoluojama

³⁹ Pastebėtina tai, kad mėsininkų cecho bei žydų bendruomenės ginčo pagrindas turėjo platesnį kontekstą. Jis buvo susijęs su rinkliavų dėl bendrų miesto ūkinių išlaidų (pvz., naktinių sargų išlaikymas) bei prievolių, nustatytų Rusijos valdžios (rinkliavos karinių dalinių, pašto stoties išlaikymo), pasiskirstymu. Kauno kahalas, atstovaudamas žydų bendruomenę, ginčijo teisę nemokėti Kauno magistrato nustatytų rinkliavų apeliuodamas į Kauno lėšas, gautas 1802 m. pardavus Fredoje buvusias miesto žemes (Išrašas 1805.XI.06 iš Vilniaus gubernijos valdybos žurnalo, *LVIA*, f. 381, ap. 24, b. 429, l. 27).

⁴⁰ Kauno kahalas, atstovaudamas žydų bendruomenę, ginčijo teisę nemokėti Kauno magistrato nustatytų rinkliavų, apeliuodamas į Kauno lėšas, gautas 1802 m. pardavus Fredoje buvusias miesto žemes (Išrašas Vilniaus gubernijos valdybos žurnale 1807.X.21, *LVIA*, f. 443, ap. 2, b. 38, l. 220; Senato 1815.X.37 įsakas Vilniaus Vyriausiojo teismo II-ajam departamentui (nuorašas), *LVIA*, f. 381, ap. 24, b. 429, l. 1; Vilniaus gubernijos valdybos 1819.V.17 pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui A. Rimskiui-Korsakovui, *LVIA*, f. 378, BS 1819 m., b. 232, l. 1; R.Civinskas, Kauno žydų integracija į miestiečių luomą: caro valdžios žydų politikos stereotipai ir miestietiškas mentalitetas 1795–1844 metais. *Darbai ir Dienos*, t. 28, 2001, p. 51–66; Vyriausiojo teismo advokato Jozefo Rola prašymas teismui, *LVIA*, f. 381, ap. 24, b. 429, l. 13).

⁴¹ Kauno mėsininkų cecho atstovo Ignaco Gavronskio 1815.XI.27, ten pat, l. 13–14.

⁴² Išrašas 1805.IV.08 iš Vilniaus gubernijos valdybos žurnalo. ten pat, l. 37

⁴³ Kauno liuteronų bendruomenės santuokos metrikai, *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 99, l. 137–192; Kauno liuteronų bendruomenės mirties metrikai, *LVIA*, ten pat, b. 99, l. 1–136.

buvo vokiečių arba lenkų kalbomis, atrodo, kad tai priklausė nuo cecho pareigūnų pasirinkimo⁴⁴.

Atliekant tyrimą buvo daroma prielaida, kad cechui priklausančių mėsininkų profesiniai bei religiniai ryšiai apsprendė jų municipalinius interesus bei dalyvavimą sprendžiant miestui ir jo bendruomenei svarbius klausimus⁴⁵. Ši prielaida nepasitvirtino. Skirtingi požiūriai į atskiras pareigas magistratė užimančius pareigūnus bei jų priimtus sprendimus, kartu į procedūrų pažeidimus rinkimų metu, suskaldė mėsininkus. Dauguma jų (pavyko nustatyti 5 asmenis) 1804–1807 m. rinkosi magistrato nario, buvusio burmistro, Danieliaus Kalofa vadovaujamą grupuotę. Likusieji du pasirašinėjo po burmistro Piotro Sienkievičiaus skundais bei pareiškimais, adresuotais Rusijos valdžios įstaigoms ir teismams. Tokie mėsininkų pasirinkimai parodo, kad profesiniai bei religiniai saitai neapsprendė mėsininkų dalyvavimo miesto politiniame gyvenime preferencijų.

Baigiamosios pastabos

XIX a. pradžioje gerokai sumažėjo Kauno amatininkų, priklausančių cechams, skaičius. Šį reiškinį apsprendė ne tik miesto ūkio nuosmukis, nepalankios prekybinės konjunktyros, politinės suirutės bei Rusijos luominės teisės suvaržymai. Tiesa, pačių cechų skaičius nedaug tepasikeitė. Iš esmės nesikeitė cechų organizacija ir veiklos praktikos, reguliuojamos statutų bei tradicijų. Tai liudija ir Kauno mėsininkų cecho veiklos raiškos bei korporatyvios organizacijos formos. Šio cecho narių veiklą ir toliau mobilizavo ne tik ekonominiai veiksniai, bet ir nuo XVIII a. pradžios besitęsiantys teisiniai ginčai su Kauno žydų bendruomene dėl gyvulių skerdimo bei mėsos prekybos teisių. Be to, šio cecho narius jungė ne tik profesiniai interesai, bet ir konfesinė priklausomybė.

⁴⁴ Rusų kalba yra tik vienas vėlyvas 1846 m. įrašas. Nuoseklus protokolavimas šiame dokumente nutrūko 1820 m., vėliau įtraukti tik du, t.y. 1827 bei minėtasis 1846 metų protokolai (Kauno mėsininkų cecho 1846.X.23 protokolai, *NMKČDM*, b. Tkr-885, l. 113).

⁴⁵ Didžiausios svarbos klausimais XIX a. pirmojo dešimtmečio Kaune tapo magistrato rinkimai bei atskirų magistrato pareigūnų piktnaudžiavimo faktai. Šios problemos suskaldė miestiečius (tiksliau, turinčius nekilnojamosios nuosavybės Kaune, šaltiniuose vadinamus posesoriais) į dvi grupuotes, kurioms vadovavo magistrato nariai, užėmę burmistro postus, Danielius Kalofas (Kalov, Kaloff) bei Piotr Sienkievičius (Sienkiewicz). Plačiau apie tai (L.Glemža, R.Civinskas, Kauno magistrato politinės kultūros bruožai XVIII–XIX a. sandūroje, *Kauno istorijos metraštis*, t. 3, Kaunas, 2002, p. 25–34).

Remigijus Civinskas

KAUNAS CRAFTSMEN GUILDS
AT THE END OF THE 18TH AND
THE BEGINNING OF THE 19TH
CENTURIES

Abstract

The article focuses on the professional and organizational life and development of Kaunas guilds at the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries. The organizational, professional and social life of Kaunas guilds was regulated by the charters issued by Polish – Lithuanian rulers, the statutes and deep-rooted traditions. The Russian Empire law on the regulation of towns and control of guilds brought some new guidelines. However, they were more formal and did not change the established regimes. For this reason, corporative organization and hierarchical relationship were not altered as is evidenced by organizational analysis of Kaunas merchants' guild corporation.

At the beginning of the 19th century, a variety of political, social and economical factors changed the situation of Kaunas guilds. The number of guild masters visibly decreased between 1795 and 1834, although the number of guilds did not change.

Gauta: 2008 04 09